

Eli Anne Eiesland

OsloMet – Storbyuniversitetet

Signe Laake

OsloMet – Storbyuniversitetet

Robert Walldén

Malmö universitet

DOI: <https://doi.org/10.5617/adno.10705>

©2023 Author(s). This is an open access article licensed under the Creative Commons CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Grammatikk i skole og utdanning – introduksjon

Det «folkelige» synet på grammatikk som noe kjedelig og unyttig er ikke nytt. Allerede i 1845 skrev Gerhard Magnus (Magnus, 1845, referert i Hertzberg, 1995, s. 84) om hvordan man «Aar ud og Aar ind [har] ladet Diciplerne i Skolerne puge norsk Grammatik, analysere skriftligt og mundtligt og gjøre, Gud veed hvor-mangeslags Exercitier; og hvad have Diciplerne vundet derved? Er de maaskee blevne klogere?» Det er bemerkelsesverdig hvor aktuelle Magnus sine poenger fortsatt er i 2023. Grammatikken har lenge hatt ganske liten plass i skolen – dette skjedde etter at effektstudier (se blant annet diskusjon i Hertzberg, 2001) viste at grammatikkundervisning ikke gjorde elever bedre til å skrive. Gyldigheten av disse studiene har imidlertid blitt diskutert, se blant annet Hertzberg (2001) og Myhill mfl. (2012). Diskusjonen om grammatikkens plass i skolen og hva grammatikkundervisning bør være, har det siste årtiet blomstra opp igjen.

Som andre fagdidaktikker trenger også grammatikdidaktikken en levende debatt om, og videreutvikling av, innholdet og metodene i faget. Denne «nye bølgen» med entusiasme for grammatikk i skolen kan sies å ha skutt fart etter 2012, da Myhill mfl. (2012) publiserte en stor effektstudie som viste målbar framgang på standardiserte skriveprøver etter en kontrollert intervensjon der elevene utforska og diskuterte ulike språklige mønstre. Begynnelsen på grammatikkbølgen har nok likevel vært mer gradvis – se for eksempel Denham og Lobecks (2010) antologi *Linguistics at school*, med bidrag fra anerkjente lingvister. Denham og flere andre argumenterer for at lingvistikken *som disiplin* bør inn i skolen, i form av kunnskap om metoder for å analysere språklige data. Dette synet på grammatikk finner en igjen i det Christensen (2023a, s. 57) kaller den *epistemiske inngangen* til grammatikk. I en slik tilnærming har ikke grammatikkundervisninga et umiddelbart formål knytta til for eksempel tekstskaping, men den skal utvikle elevenes språkfaglige viten og tenking. Dette står i kontrast til den kontekstualiserte grammatikkundervisninga, som har som mål å skape sammenheng mellom grammatikkundervisning og skriveferdigheter. I dette synet er

grammatikken instrumentell i den forstand at den blir sett på mest som et verktøy for tekstskaping, og brukes til å diskutere språklige trekk og grammatiske valg i tekster (se blant annet Myhill et al., 2012; Klingelhofer & Schleppegrell, 2016; Walldén, 2019).

Motsetninga mellom kontekstualisert og epistemisk grammatikkundervisning (også kalt «nyttig versus verdifull» (Christensen, 2023b)) har vi sett også i diskusjonen i Norden. For eksempel kritiserer Aa (2021) den norske læreplanen for å la grammatikken «gå i skriveidaktikkens tjeneste», og påpeker at kunnskap om grammatikk er verdifull i seg sjøl. Det samme poenget har van Rijt og Coppen (2021), som finner at arbeid med grammatisk analyse kan trene elevenes evne til å tenke logisk og kritisk, forutsatt at den ikke har form av utfyllingsoppgaver og tommelfingerregler. En utforskende og resonnerende framgangsmåte finner man eksempler på i van Rijt mfl. (2022), som argumenterer for at en forståelse av «metakonsepter», altså overordna konsepter som *valens*, gjør det enklere å forstå underbegreper, som subjekt, objekt og adverbial på en dypere måte. Van Rijts metakonsepter ligner på det Josefsson og Lundin (2017) kaller *terskelbegreper*, det vil si begreper som er konseptuelt utfordrende, men som «låser opp» forståelsen av et komplekst fenomen. Josefsson og Lundin nevner *fraseavgrensing* som et eksempel på et terskelbegrep. Å forstå hvilke ord som utgjør en frase, og hvor grensene mellom frasene går, er krevende. Men når en først mestrer fraseavgrensing, har man mye bedre forutsetninger for å kunne analysere setninger med utbygde ledd.

I en nordisk kontekst peker flere læremiddelstudier på at grammatikken som presenteres i lærebøker, har både unøyaktigheter og forklaringer som er så knappe at de er vanskelige å forstå, samt at grammatikken presenteres isolert fra andre deler av faget, se blant annet Brøseth mfl. (2020), Malmberg (2020), Flyman Mattsson (2022), Kabel (2020), Teleman (1987) og Nilsson (2000). Når det gjelder situasjonen i klasserommene, er det en utbredt tendens til at både lærere og elever har en normativ og skriftspråksfokusert oppfatning av grammatikk (se bl.a. Aa, 2021; Nygård & Brøseth, 2021; Hertzberg, 2004; Blikstad-Balas & Roe, 2020; Hansson, 2011; Kabel et al., 2019). En slik normativ oppfatning gjør det vanskelig å utnytte elevenes intuitive kunnskaper om sitt eller sine egne språk. Gerhard Magnus påpekte dette allerede i 1845, når han betegna grammatikken som «Saadant, som enhver har hos sig selv, kun ikke skjult under Dækket av Kunstord og uforstaaelige Forklaringer» (Magnus, 1845, referert i Hertzberg, 1995, s. 84).

Hognestad (2013) påpeker at grammatikkundervisning bør brukes til å utforske språkssystemet og forstå grunnleggende trekk ved det. Det fins etter hvert en god del nordisk forskning i form av utprøving av tilnærminger og undervisningsopplegg, se blant andre Strandberg og Lundström (2023), Danbolt (2020), Tonne mfl. (2011), Kabel mfl. (2019) og Holmen (2020). Tilnærmingene beskrevet i disse studiene bruker ofte et kontrastivt blikk på språklige strukturer, noe som åpner opp for å inkludere elevenes kunnskaper i flere språk.

De fleste nordiske klasserom er ikke heterogene. Organiseringen av undervisninga av andrespråks elever er ikke lik i Norden, men det som ser ut til å være felles, er at utvalgs kriteriene for hvilke elever som får tilbud om andrespråksundervisning er utydelige (Sahlée, 2017). Ofte er slike elever mye i de vanlige klasserommene og må lære majoritetsspråket underveis. Det er derfor nødvendig at lærerne har kompetanse til å kunne tilpasse undervisning i språklige strukturer også til disse elevene, og at de kan bruke også disse elevenes intuitive språkkompetanse på de språka de behersker. Ifølge Kursplanen för svenska som andraspråk i grundskolen (Lgr 22) forventes det at «lärare skapar förutsättningar för explicita jämförelser mellan svenska språket och andra språk eleverna kan» (Skolverket, 2022). Noe lignende fins også i den norske læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter (LK20), der det heter at elevene skal kunne bruke «sin flerspråklighet som ressurs i eget læringsarbeid» (Kunnskapsdepartementet, (2020).

Grammatikkundervisning i majoritetsspråket henger sammen med undervisning i de andre språkfagene i skolen. Blant annet legger metaspråket et nødvendig grunnlag for fremmedspråksundervisninga. Haukås og Vold (2012, s. 391) beskriver debatten om grammatikkundervisning i fremmedspråka som en pendel mellom to ytterpunkt. Fremmedspråksundervisning har gått fra å bestå for det meste av eksplisitt grammatikkundervisning til å inneholde mye mindre grammatikk. Krashen (1982) gikk så langt som å hevde at eksplisitt grammatikkundervisning kan skade språklæringa. Dette negative synet er i ferd med å endres ved at nyere forskning viser at elever som får eksplisitt grammatikkundervisning, lærer mer og bedre enn elever som bare «bader» i språket (Norris & Ortigas, 2000). Kabel mfl. (2019, s. 29) påpeker at det likevel fremdeles er uenighet om sentrale deler av fremmedspråksdidaktikken, blant annet om hvordan grammatikkundervisninga bør foregå og om hvilke språklige strukturer som bør undervises.

I en nordisk sammenheng, der vi både har svært like språk, relativt like utdanningssystemer og felles historie og kultur, har vi mye å lære av hverandre. Vi har også mye å lære av hverandre der vi er ulike. Det er bakgrunnen for dette temanummeret. Vi er glade for den store interessen det har vært, og de mange sammendragene som blei sendt inn. De ni bidragene i temanummeret representerer fem nordiske land (Island, Sverige, Danmark, Norge og Finland), samtidig som de representerer ulike teoretiske og pedagogisk-praktiske perspektiver på grammatikkundervisning. De undersøker en bredde av virksomheter, som lærerutdanning, ungdomsskole og voksenutdanning, og de bruker ulike materialer og metoder. Gjennom at de dessuten belyser både grammatikdidaktiske kjerne-spørsmål i morsmålsfaget, og spesifikke forutsetninger for grammatikkundervisning i dagens språklig heterogene og digitaliserte klasserom, speiler de forskningsfeltets spennvidde og aktualitet i en nordisk kontekst.

Oversikt over bidragene i temanummeret

I artikkelen «Et tverrspråklig perspektiv som utgangspunkt for konseptuell grammatikkundervisning i språkfag» diskuterer Hagemann og Søfteland hvordan man kan bruke flere språk i klasserommet, og argumenterer for at språkfagene bør ha en «felles front», slik at den grammatiske kunnskapen blir mindre løsrevet for elevene, og kan overføres mellom språka de kan.

Forutsetningene for grammatikkundervisning i språklig heterogene kontekster belyses også i et bidrag fra Bandh, Collberg og Lundin: «L1-orienterad grammatikkundervisning i L2-kontext». Gjennom en designbasert studie gjennomført ved et svensk gymnas utforsker de hvordan en grammatikkdidaktisk modell utforma for en L1-kontekst kan brukes for å fremme L2-elevs språk- og kunnskapsutvikling.

L2-grammatikk er også tema for artikkelen til Flyman Mattsson og Nyqvist «Definithet, bestämdhet och artikelbruk – en missad svårighet i L2-svenska?», hvor forfatterne undersøker hvordan kompleksiteten rundt definithet, bestemt- het og artikelbruk blir framstilt i svenske og finske læreverk for svenskopp- læring. De finner at de finske læremidlene behandler flere detaljer rundt denne problematikken enn de svenske. Felles for læreverkene er at forholdet mellom form og betydning ikke taes opp.

Utfordringa med å skille mellom form og betydning viser seg også i studien til Nygård og Brøseth: «Førsteårs lærerstudenters forståelser og misforståelser av deskriptiv grammatikk». Forfatterne analyserer feilene førsteårs lærerstudenter gjør på en kartleggingsprøve i grammatikk. Å skille mellom formkategorier (som substantiv) og funksjonskategorier (som subjekt) er vanskelig for studentene. De har også vansker med grammatiske ordklasser, fraseavgrensing og identifisering av leddsetninger.

Også Riksem og Knudsen sin studie handler om lærerstudenter og grammatikk. I artikkelen «'Ikke så kjedelig som jeg trodde': Mogelegheiter og utfordringar ved ei utforskande tilnærming til grammatikk for lærarstudentar» beskriver forfatterne et utforskende undervisningsopplegg i grammatikk for lærerstudenter, der studentene skulle ta utgangspunkt i sin egen språkkompetanse for å analysere språklige data.

Tonne og Golden undersøker i sin artikkel «Grammatikken og læreren: Det grammatiske fundamentet i lesing» hvordan et kurs gir lærere et bedre språkdidaktisk fundament i leseopplæringa. De finner at lærerne har fått med seg at man kan øke den metaspråklige bevisstheten ved å utforske formsiden av språket, men kurset har store faglige mangler som reflekteres i lærernes didaktiske opplegg presentert i etterkant.

Forståelsen av grammatikk og grammatikkundervisning er fokuset i bidraget til Angantýsson og Friðriksson: «Icelandic teachers' and students' attitudes towards grammar». Resultatene viser at lærere og elever har ulik oppfatning om

hva som definerer grammatikk som kunnskapsområde og hvordan dette området relaterer seg til andre deler av islandskundervisninga.

I likhet med Angantýsson og Friðriksson har Jespersen og Storgaard Brok undersøkt elevers oppfatninger og opplevelser av grammatikkundervisning. I artikkelen «'Der er grammatik med, når vi gennemgår det fælles' – Elevers opfattelser af grammatikundervisning i sprogfag» finner de at elevenes oppfatninger av grammatikken i språkfagene dansk, tysk og engelsk er mangfoldige og ofte dikotomiske. Det er ofte elevene sjøl som skaper sammenheng mellom grammatikk på tvers av språkfagene.

I temanummerets avsluttende bidrag, «Digital grammatik – grammatik-övningar i läromedlens webbversioner», undersøker Malmberg forutsetningene for grammatikkundervisning i digitale miljøer. Hun finner blant annet at nettbaserte grammatikkoppgaver legger opp til en isolert innlæring av grammatiske strukturer, samt at sjøllrettende øvinger ikke tar hensyn til flere mulige løsninger.

Redaktørene ønsker å takke forfattere og fagfeller for gode bidrag, samarbeid og konstruktive kommentarer.

Om redaktørene for dette temanummeret

Eli Anne Eiesland er førsteamanuensis i norsk ved OsloMet. Hun forsker på grammatikkdidaktikk og er særlig interessert i utforskende grammatikkundervisning.

Institusjonstilknnytning: Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning, OsloMet, Pilestredet 42, 0167 Oslo, Norge.

E-post: eli-anne.eiesland@oslomet.no

Signe Laake er førsteamanuensis i norsk ved OsloMet. Hun forsker på grammatikkdidaktikk og språkhistorie i skolen og er også interessert i språklig variasjon og endring. Hun leder det nordiske forskernettverket GRADIMO (Grammatikkdidaktikk i morsmålsfaget).

Institusjonstilknnytning: Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning, OsloMet, Pilestredet 42, 0167 Oslo, Norge.

E-post: signe.laake@oslomet.no

Robert Walldén är docent i svenska med didaktisk inriktning vid Malmö universitet. Hans forskning rör bland annat textpraktiker och metaspråklig kunskap i andraspråksundervisning.

Institutionsanknytning: Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö universitet, 205 06, Malmö, Sverige.

E-post: robert.wallden@mau.se

Referanser

- Blikstad-Balas, M. & Roe, A. (2020). *Hva foregår i norsktimene? Utfordringer og muligheter i norskfaget på ungdomstrinnet*. Universitetsforlaget.
- Brøseth, H., Busterud, G. & Nygård, M. (2020). «Oppslagsdelen bak i boka gir oversikt over grammatikk». Analyse av grammatisk metaspråk i ei lærebok for ungdomstrinnet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 38(2) 187–225.
<https://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/1843>
- Christensen, M. V. (2023a). Tilgange i grammatikundervisning. I K. Kabel, M. V. Christensen, K. Bjerre, L. S. Brok & H. Møller (red.), *Grammatikdidaktik* (s. 47–60). Akademisk Forlag.
- Christensen, M. V. (2023b). Presentasjon av boken *Grammatikdidaktik*. [Paperpresentasjon]. GRADIMO-nettverksmøte, Oslo, 2.–4. mai 2023.
- Danbolt, A. M. V. (2020). Grammatikk og språklek i en språkheterogen elevgruppe. *Viden om literacy*, 27, 84–91. https://videnomlaesning.dk/media/3311/27_anne-marit-vesteraas-danbolt.pdf
- Denham, K. & Lobeck, A (red.) (2010). *Linguistics at school. Language awareness in primary and secondary education*. Cambridge University Press.
- Flyman Mattsson, A. (2022). Rethinking textbook grammar introduction. *Instructed Second Language Acquisition*, 6(2), 196–218. <https://doi.org/10.1558/isla.21186>
- Hansson, F. (2011). På jakt etter språk: Om språkdelen i gymnasieskolans svenskämne. Doktoravhandling, Malmö högskola. <https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1404478/FULLTEXT01.pdf>
- Haukås, Å. & Vold, E. T. (2012). Internasjonale trender innen fremmedspråksdidaktisk forskning. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 96(5), 386–401.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2012-05-06>
- Hertzberg, F. (1995). *Norsk grammatikkdebatt i historisk lys*. Novus.
- Hertzberg, F. (2001). Tusenbenets vakre dans. Forholdet mellom formkunnskap og sjangerbeherskelse. *Rhetorica scandinavica*, 18, 92–105.
- Hognestad, J. K. (2013). Språkdelen av norskfaget – I læreplan og klasserom. *Norsklæraren*, 2, 24–29.
- Holmen, S. E. (2020). Grammatikundervisning med utgangspunkt i elevenes flerspråklighet. *Viden om Literacy*, 27, 78–83 https://www.videnomlaesning.dk/media/3323/27_sofie-emilie-holmen.pdf
- Josefsson, G. & Lundin, K. (2017). Tröskelbegrepp inom grammatiken. *Högre utbildning* 7(2), 18–34. <http://dx.doi.org/10.23865/hu.v7.1033>
- Kabel, K. (2020). For what benefit? Grammar teaching materials in upper primary Danish L1. *L1–educational studies in language and literature*, 20(2), 1–25.
<https://doi.org/10.17239/L1ESLL-2020.20.02.02>
- Kabel, K., Christensen, M. V. & Brok, L. S. (red.) (2019). *Hvordan praktiseres grammatikundervisning i dansk, engelsk og tysk? Statusrapport Gramma3*. Københavns Professionshøjskole, VIA University College & Nationalt Videncenter for Læsning.
<https://www.videnomlaesning.dk/media/3088/gramma3-rapport.pdf>
- Klingelhofer, R. R. & Schleppegrell, M. (2016). Functional grammar analysis in support of dialogic instruction with text: scaffolding purposeful, cumulative dialogue with English learners. *Research papers in education*, 31(1), 70–88.
<https://doi.org/10.1080/02671522.2016.1106701>
- Krashen, S. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press.

- Kunnskapsdepartementet (2020). *Læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter* (NOR07-02). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor07-02>
- Malmberg, A. (2020). Grammatikövningar i läromedel för Svenska 1. I M. Johansson, B.-G. Martinsson & S. Parmenius Swärd (red.), *Bildning, utbildning, fortbildning. Trettonde nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning* (s. 160–175). Linköping 22–23 november 2018. Linköpings universitet.
- Myhill, D. A., Jones, S. M., Lines, H. & Watson, A. (2012). Re-thinking grammar: the impact of embedded grammar teaching on students' writing and students' metalinguistic understanding. *Research papers in education*, 27(2), 139–166. <https://doi.org/10.1080/02671522.2011.637640>
- Nilsson, N.-E. (2000). Grundskolans grammatikundervisning ur ett läromedelperspektiv. I B. Brodow, N.-E. Nilsson & S.-O. Ullström (red.), *Retoriken kring grammatiken : didaktiska perspektiv på skolgrammatik* (s. 11–27). Lund: Studentlitteratur.
- Norris, J. M. & Ortega, L. (2000). Effectiveness of L2 Instruction: A Research Synthesis and Quantitative Meta-Analysis. *Language Learning*, 50(3), 417–528. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00136>
- Nygård, M. & Brøseth, H. (2021). Norwegian teacher students' conceptions of grammar. *Pedagogical Linguistics*, 2(2), 129–152. <https://doi.org/https://doi.org/10.1075/pl.21005.nyg>
- Sahlée, A. (2017). *Språket och skolämnet svenska som andraspråk: Om elevers språk och skolans språksyn*. Doktoravhandling, Uppsala universitet. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1082072/FULLTEXT01.pdf>
- Skolverket (2022). *Kursplanen för svenska som andraspråk i grundskolen: Lgr22*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=-996270488%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRSVA01%26tos%3Dgr&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa219f>
- Strandberg, A. & Lundström, S. (2023). Design för kontextualiserad grammatikundervisning. *Forskning om undervisning och lärande*, 11(2), 53–77. https://forskul.se/wp-content/uploads/2023/06/ForskUL_vol_11_nr_2_s53-77.pdf
- Teleman, U. (1987). *Grammatik på villovägar*. Stockholm: Esselte.
- Tonne, I., Nordby, A. R., Seljevold, K. E., Simonsen, M. & Ufs, S. (2011). Poesi og lingvistiske kontraster. Språklig oppmerksomhet i klasserommet. *NOA – norsk som andrespråk*, 27(2). <https://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/864>
- van Rijt, J. H. M. & Coppen, P.-A. J. M. (2021). The conceptual importance of grammar: Knowledge-related rationales for grammar teaching. *Pedagogical Linguistics*, 2(2), 175–199. <https://benjamins.com/catalog/pl.21008.van>
- van Rijt, J., Myhill, D., De Maeyer, S. & Coppen, P.-A. (2022). Linguistic metaconcepts can improve grammatical understanding in L1 education evidence from a Dutch quasi-experimental study. *PLoS ONE*, 17(2), e0263123. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263123>
- Walldén, R. (2019). Scaffolding or side-tracking? The role of knowledge about language in content instruction. *Linguistics and Education*, 54, 100760. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.linged.2019.100760>
- Aa, L. I. (2021). Grammatikkdidaktikk på grammatikkfeltets grunn. *Norsklæreren*, 4, 65–81. <https://static1.squarespace.com/static/5d00b418d9cad80001fc3882/t/61b8822334b1c26fcd4dc261/1639481929137/VA%234.2021.pdf>